

GRUNT (854) *sb m*

grunt (846), **gront** (8), [**grąt**]; gront *SeklKat*, *MurzHist* (4), *MurzNT* (2); grunt : gront *SeklWyzn* (2 : 1).

o jasne.

sg *N* grunt (110). ◇ *G* gruntu (356). ◇ *D* gruntowi (4). ◇ *A* grunt (93). ◇ *N a.* *A* grunt (1). ◇ *I* grunt(e)m (46). ◇ *L* gruncie (95). ◇ *pl N* grunty (19). ◇ *G* gruntów (43); -ów (14), -(o)w (29). ◇ *D* grunt(o)m (1). ◇ *A* grunty (66). ◇ *I* grunty (3), gruntami (3); -ami *Oczko*; -y : -ami *ZapKościer* (1 : 1), *SarnStat* (2 : 1); ~ -ami (2), -(a)mi (1). ◇ *A a.* *I* grunty (1). ◇ *L* grunciéch (11), gruntach (1) *GrabowSet*; -éch (6), -ech (1) *SarnStat* (6 : 1), -(e)ch (4). ◇ *V* grunty (1).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *Ziemia* (262) : Przylož k źiemii vcho fwe/ á mátkác poľzepce lák wiele nieprzyiaćioł po iey gruncie depce. *BielSjem* 32.

a. *Własność ziemska*; *ager, fundum Mącz; fundus, solum agri, terrenum Cn* (186) : *LibLeg* 6/157; Item zassiewek y Grunth spathkowy po nyeboscze cziothcze ych tho mayą dzyelycz na cztery czesczy *ZapWar* 1550 nr 2666, 1548 nr 2668, 1550 nr 2666, 1553 nr 2685; *UstPraw* G4 [2 r.]; ia thobie dam zá ten grunt pieniądze/ weźmiřz ie odemnie/ á ia thám pogrzebę vmárłego fwego. *BibRadz Gen* 23/13, *Gen* 23/11, 20; Pánřtwá řadnego v nich wři áni miałt nie trzyma řadny [...] bo wřytko Cefarřkie grunty y ludzie *BielKron* 261v, 99 *marg*, 119, 275; Zije on [zbytek] kiedy zafiędzie/ grunt zaraz/ i z chłopy. *KochSat* A4v; *Superficiae aedes, Domořtwo ná nayemnym gruncie pořtáwione nie ná włáfnym. Mącz* 113c; De iure praediorum sanctum est, ut in his vendendis vitia etiam dicerentur, yeřt vřtáwiono áby ten który grunt chce yáki przedáć/ był winiem [!] to powiedźieć ná czym temu gruntowi řchodźy. *Mącz* 366d, 309d, 375d, 400b, 422d, 450b; bo oiczyřná częřciey řie rozumie to/ co gruntu komu ociec iego zořtáwił *GórnDworz* F6v; *RejPos* 290; *BielSat* C4; *HistLan* A4v, E3; *RejZwierc* 14, 141; *BudBib* I 69c *marg*, *Lev* 25/14; niełácnoby řię licźbá vmnieyřzyłá ábo řołnierzow ábo pieniędzzy/ ktoreby káźdy z dochodow gruntu fwego *Rzeczypořpolitey* był powinien. *ModrzBaz* 121, 22v, 48, 76v, 126v; *KochDryas* A3; *SkarŻyw* 193; powzdala iest iemu grunth który liezy miedzy Ianem Peliem, a Gruntem Wikaryiřkim. ze wřytłkimi grunthy iako pulmorgiem Kawliami Ogrody lákami *ZapKościer* 1579/1v; dalismy iemu *Intromiřsiá vřřędownie wdóm i wřStodolę* który grunth ná řzacunku řtoi *marc.* pięćdzieřiáth *ZapKościer* 1580/5v, 1579/1v, 2, 1580/5v, 6v, 1581/19v (20); *BielSjem* 19; *BielRozm* 21; W *Indyey* [...] iř tám tylko ćieniuchną nićią grunty bywáły ogránczone/ kto to przeřtápił/ řrogie o to odniořł karánie *GórnRozm* B4v; kupcy ięli řię zá *Szlácheckie grunty/ ktore onym nie řá przyřtoyne. GórnRozm* L3v, G4v, L, M; *ActReg* 45, 81; *Calep* 1031b; *GostGosp* 156; *Imiön řzukamy*: [...] y do tego wřytłkié řie řciágiáię *Séymy*: do tego wřytłkié vřtáwy y práwá/ iákoby grunt twóy był móy: iákoby przyczyniono gránic: [...] wřyřcy którzy ieno prowadźić y przyczyniáć gruntów nieumieia/ řá ludźmi wřgárdzonemi *OrzJan* 52, 124; *WujNT Luc* 12/16; A Ten *Żołnierz Qwárciány* lećie ma řtać obozem polem/ zá włořciámi w grunciech náłřzych *SarnStat* 435; Tákże řie ma rozumieć, gdy krufzec złoty naydá ná czyim gruncie: poniewáź krufzec *Królewfki* iest, tedy y grunt zátym řie ćiągnie *SarnStat* 1277, 63, 138, 178, 233, 339 [2 r.] (32); *GrabPospR* L3v [2 r.],

L4; Abo iáko poddáni idą z czynízem do páná/ znáiąc iż fą kmiećie iego/ y ná iego gruncie siedzą. *SkarKaz* 39b; *KlonWor* 4 [4 r.].

W *połączeniach szeregowych* (7): Skárby/ Zboża/ y grunty/ wywrocił ná nice *BielSat* G [*idem BielSen* 14]; *HistLan* E2; *ModrzBaz* 126v; *BielSen* 14; które [dzierżawy] teraz on prawem dożywotnym [...] trzyma/ ze wzyftkiemi wsiámi / gruntámi y naległóściami tych dzierżaw *SarnStat* 1052, 1060, 1190.

W *charakterystycznych połączeniach*: grunt oddać, sprzedać (2), rozdzielić, rozmiarzać, (s)puścić (2), zachować (2); gruntu nabyć, przyczyniać; gruntem darować, szafować; siedzieć na gruncie (3); grunt cesarski, cudzy, macierzyński, najemny, ograniczony (3), pański (2), przyległy, pusty, rycerski, spadkowy, szlachecki (6), własny (2), wojtowski (2), zaprzędany, ziemiański; dochody gruntu, dziedzina, majętność, rozdział.

Wyrażenia: »grunty duchowne, kościelne« (1 : 1): tedy wzyftka maiętność przypada na dobrá koźcielne y do Gruntow koszczielnych maią być incorporowane *ZapKościar* 1591/46; *PowodPr* 60.

»dziedziczny grunt; dziedzic gruntu« [szyk 2 : 1] (2; 1): Wielkié fie wciążenie dzieie ludzióm fzlácheckim [...] ták przez dziedzice gruntów przyległych/ iáko prze iné dignitarze Koronné *SarnStat* 403; SKárzył fie Fráncízek ná Stáfczá/ iż ná iego dziedzicznym gruncie [*in ipsius haereditatem et fundum JanStat* 113] płot zágrodził *SarnStat* 677, 1040.

»grunt krolewski« [szyk 5 : 1] (6): *MycPrz* II D; *GórnRozm* L; STAROSTOWIE wedle ftráradawného vzywánia máią brónić gruntów Królewfcich *SarnStat* 493, 847 [2 r.], 1199.

»gruntem leżący, leżeć; grunt leżący« = *postawiony na parceli; być postawionym na parceli; parcela* [szyk 18 : 3] (17 : 1 : 3): a ten dom Gruntem leży na norczye *ZapKościar* 1584/44; ysz yą y malzonka moya [...] mamy zupelna zaplate pul czwarta fta grziwien z maietnołczy ficzimina zoyczistego y maczięrziftego tak z gruntu lieżączego jako y z ruchomich rzeczy *ZapKościar* 1587/74; Daly opyłz na dom Gruntem leżący wtele Bartka *ZapKościar* 1589/86v, 1582/30v, 32, 1583/38v, 41v, 1584/47v (21).

»grunt ojcowski (a. ojczysty)« (3): Item Grunth oyczysthy thak rozdzielon ma bycz na syedm czączy *ZapWar* 1550 nr 2666; poładził mię [Bóg] ná gruncie Oycowfcim y Mácięrzyńfcim/ którym mnie [...] żywi *OrzQuin* G4v; *ZapKościar* 1579/3v.

»pan gruntu« (5): *LibLeg* 6/157; Bo też fługá/ kupiec/ rzemieśnik/ z tego co od páná gruntow weźmie/ ták fwoy pożytek ma w Rzeczyyp./ iáko pan gruntow z gruntu fwego *GrabPospR* L3v, L3v [2 r.].

Szeregi: »grunt albo (i) dziedzictwo (a. dziedzina)« (2): Zaden s Volochow y spoddanych náfczych pomyefkanya sobye nyema myecz [...] yedno sdołzwolenyem Stharołth, [...] albo thefz tych panow kthorych bandzie grvnth albo dziedziczsthwo. *LibLeg* 6/160, 6/79.

»grunt i folwark« (1): Nie napominają się posłowie, aby stan ten duchowny dawać mieli z gruntow i folwarkow swoich *Diar* 79.

»grunt a(1)bo imienie« (2): A ták gdy fie wzyfcy ozdzyelili ná Tribus y Kurye/ rozdzyelili też grunty álbo imienie (zową role) miedzy fie *BielKron* 99; *RejPos* 241. [*Ponadto przy innym szeregu* 1 r.].

»grunt abo (i, to jest) majątność« (3): *Mącz* 140b; *RejPosWiecz*³ 96v; że wżytkie one grunty y máiętności [*fundos et possessiones*] ludźm vczonym należą. *ModrzBaz* 133.

»grunt albo plac« (1): tedy przedsię prowadząc fie z domu ma y powinien połowicę oného łczepia zoftáwić ná gruncie álbo ná plácu [*in solo vel area JanStat* 1113] *SarnStat* 667.

»grunt i posesyja« (1): A ktoby z przodków łwych niemáiąc łiftów co gruntów y káždéy połsefsiiéy iákimkolwiek imieniem názwánych trzymał/ pożywał: tákowy tę tákową łwoię włáfnóć [...] ma wiecznie trzymáć *SarnStat* 1024.

»grunt a(ł)bo rola« [*szyk 2 : 1*] (3): Bo ták ma być o niey rozumiano/ iáko o grunciech ábo rolách kmiecych [*quo fundi agrorum*] *ModrzBaz* 122v; *ZapKościér* 1579/3v; *SarnStat* 677. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»grunt a(ł)bo (i) ziemia« (3): *LibLeg* 6/157; *Ornatissimus fundus*, Grunt álbo Ziemiá włzelákiemi potrzebámi dobrze opátrzona. *Mącz* 269c; *ModrzBaz* 99v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

»(tak) grunt jako (i) (z)wierzchność« (8): yłz slachetny Pán wałtyn Gołtomłky babka ma dacz bratu swemu Ianułyzewy: za Grunt y zawyerchnocz sto slotych *ZapKościér* 1585/57v, 1582/29, 1584/45, 47, 1585/60v, 62v, 1586/67, 1588/81.

W przén (2) :

Wyrażenie: »grunt kościelny« (1): ktory [*diabel*] [...] roie łzáránczy to ielt nowe árcyhaeretyki ábo kácermiłtrze z hordámi łwemi/ káždego niemal wieku/ ná grunty kościelne wypułzcza. *WujNT* 859.

Szereg: »grunt a osiadłóć« (1): á potym ony łwoie łprawce y ony łzáfárze po iednemu y z gołpodárłtwem/ iáko dobre á wierne robotniki łwoie/ [*diabel*] oládzi ná gruncie łwoim/ á ná ofiádłóci łwoiey. *RejPos* 115.

b. *Rola, pole uprawne; pastinatum Calep* (11) : *Prot* B2v; *Calep* 761a; tám to chowác/ gđzie co/ ták wodá iáko też grunt/ wychowác y záchowác z przyrodzenia może *GostGosp* 148; gđyz dáleko więtfzé łą pożytki z grunów y innych rzeczy pozolátálych/ niżli z czynłzu y z łtádá. *SarnStat* 585; *GrabPospR* L3v [2 r.]; Pátrźcie ná miáłtá zamki zewłząd łputolzále [!]/ Tákze ná wsi ná grunty łprołne wygorzále. *CzahTr* E4.

Szereg: »grunt, (albo, i) rola« = *fundus vel ager JanStat* [*szyk 3 : 1*] (4): wymvyącz ty ktorych pravo niedopvłcza bronicz Kólcziolovi, to ielt noczny skodniczy wzbozv, y gruntow abo rol *ComCrac* 20; *SarnStat* 182, 214; *GrabPospR* L4.

c. *Gleba; solum Mącz* (22) : *ZapWar* 1550 nr 2666; Tedy Iozef oycy y bráćiey łwoiey náznánczył y dał miełzkánie w Rámełes/ co w náleplžem gruncie [*in optima terra*] ziemie Egiptłkiey *BibRadz Gen* 47/11; *BielKron* 348v, 392v; *Humidum solum de scivit in pratium*, Niski grunt mokry obrócił fie w łąkę. *Mącz* 373b, 138a; *GórnDworz* Kk2v; Kiedy małz czyniń Vpułt ná cáłym Gruncie/ dobry ielt rąbiony w Izbice *Strum* L2v, P2, P4v; *ModrzBaz* 47v; gđyz y tu ná wierzchu widziém/ też á iednę wodę/ różnémi gruntámi wiedzióną *Oczko* 8, 9; *KochPs* 165; iž náłzy niektorzy bráćia/ opuściwłzy tłúfte grunty oyczyzn łwych/ przénolzą fie ná piásek ná pułzczą do Rákowá. *CzechEp* [395], 102, [395]; *Paprup* F; Kędy błotá łą/ ták też łtaw/ łpuściwłzy/ piálczyfte grunty/ błoty/ łplawámi powážay *GostGosp* 112, 170; *GrabPospR* L3; *PowodPr* 36.

W charakterystycznych połączeniach: grunt cały [= twardy], dobry ((na)lepszy) (6), mokry, piaszczysty, płodny, przedni, tłusty (3), urodzajny, zły.

d. Terytorium, teren (31) : *LibLeg* 6/79 marg; lecz vrodá iego/ Podobna do Hektorá/ [...] Ktory fie z Greki łamał/ broniąc gruntu łwego/ Oney zacney Troiyeey *RejZwierz* 69; dobrowolnie do domu Bożego zniefli to czym by gi poštáwili ná gruncie iego [*in loco suo*]. *BibRadz* 1.*Esdr* 2/68; Grunth y wżyftko Kśięftwo Rułkié/ ia Polak [...] w iednom ciáło królestwá Polłkiego [...] złączył. *OrzQuin* Q4, Q4; *RejAp* 26v; Wołofzyn [...] Mołkwę/ Turki/ Tátary/ ná moy grunt przywodzi. *BielSat* Gv, Gv, G2; Pátrrze ná zachod łłońcá kto też z námi łiedzi/ Chociay łá náłzy mili łáłkáwi łáfiedzi. [...] Tedy ze włchodem łłońcá ták fie záwaśnili/ Ze fie ná náłzych grunciech muřą kiedy witác *RejZwierz* 246; bo nie máłá krzywdę ćirpi Koro. Polłka od Miemcow w poliadániu gruntow *MycPrz* II Cv; *WierKróc* A3v; *BiałKaz* Mv; iż wodá w niém wielka wzleie/ y ryb wielkich y różnych dořtátek ná ónże grunt przynieřie *Oczko* 9v; *KlonŻal* A3; Bym Izáákowi Oznaymił/ iże ten grunt/ iego potómkowi Náznáczon ieřt od Páná *ZawJeřt* 5; *Phil* E4; *OrzJan* 134; NA rozgrániczenié Woiewódtwá Kijowłkiego z Powiátem Moźérłkim Kommisársze wyłáć mamy/ ktorzy powinni będá té tám grunty rozgrániczyć. *SarnStat* 1029 [*idem* 1185]; tedy mu wolno od łádu ziemłkiego ná gruncie iego záłádzonégo áppellowác do łádu ziemłégo ná Roki. *SarnStat* 1276, 1185, 1211; Y rzek nawięcey wpada z práwey łtrony/ Ktore prá Wiłłę ná támte zagony/ Ná lewą rękę/ w te łię grunty wkráda/ Gdzie łłońce łiada. *KlonFlis* F2; *KlonWor* 56.

W połączeniu z G sg nazwy miejscowej (3): iż Adam napirwey był łtworzon w Syriey ná gruncie Dámáłzku *BielKron* 3, 308v; *MycPrz* II C3.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej (4): Bo w ten czás Krzyżacy Liłlandłcy po Świętą Rzekę/ á Prufcy po Kowno/ Litewłkie grunty poliadáli. *StryjKron* 355; *ActReg* 41; *Phil* O; NIe wydał y ten cnych przodkow Słowiáńłkich W meřtwie, dořtáiąc łlawy w grunciech Duńłkich. *KlonKr* Av.

e. Łąd (9) : *BielKom* B5; A co ieřt gruntu/ zámkniono we řzodku Miedzy Wiłłami/ [...] To Wyłpá zowá *KlonFlis* F2v.

Wyrażenie: »grunt cały, twardy« [*szyk* 1 : 1] (1 : 1): Morze w twárdy grunt obraca *KochPs* 94; *KlonFlis* C2.

W *przen* (5) : Owa Pan weyźrzy: [...] Wyrwie z ieźiorá/ moich doległóći/ Wprowadźi ná grunt/ pełny włzech pewnořci *GrabowSet* Q3.

Zwroty: »iść gruntem w grunt« = *postępowac uczciwie* (1): Bo ten idzye gruntem w grunt/ á brnie prořto brodem *RejZwierz* 62.

»na śłiskim gruncie połóżyć nogę« (2): *KochPs* 108; Ná śłiłkim gruncie połóżyli nogę: Zginá ich rády wżyftkie w ocemgnieniu *GrochKal* 13.

f. Świat (2) : Aleř pogodnym deřzczem łwóy grunt polubiony Nápoil *KochPs* 97.

Wyrażenie: »ziemski grunt« (1): Inłzy źwierz Pan Bog tu ná świat wprowadźil/ Ktorem z początku ziemłki grunt ofádził. *KlonFlis* C.

2. Umocniona podstawa jakiejř budowli lub konstrukcji; fundament; fundamentum *Mącz*, *Cn*; *fundamen Calep*, *Cn*; *firmamentum Mącz*; *fundatio Cn* (84) : Abowiem oczekawał miáłtá ktore miáło

grunty [*fundamenta habentem civitatem*] *Leop Hebr* 11/10; *BibRadz* 1.*Cor* 3/12; *OrzRozm* E3; Náfzy pod zamek prochy záládźiwfzy zápalili/ prochy wyrzuciwfzy źiemię z gruntu/ dzyurę do zamku wczynili *BielKron* 423v; *Convulsa sedibus domus*, Z gruntu poruřzony dóm/ vřzły na řtronę. *Mqcz* 478c, 128b; *RejZwierc* 159v; Ale tákiego Vpuřtu z Gruntu zářypáného trudno ma wodá ruřzyć. *Strum* M3v, G3v, L3 [3 r.]; Poniewáż wřelkie budowánie ná niewárownym gruncie wyřtáwione nie trwále bywa. *StrykKron* A; Bo gdy kto dom [...] rozwálic chce/ áby ná tym mieyřcu dobry zbudowař/ nie od gruntuć poczyna: áni od řćian: ále pierwey dách zrzuca potym řćiány rozwala: á dopiero teř y grunt wybiera zły *CzechEp* 224; *Calep* 441b, 1027b; podobien ieřt człowiekowi ktory buduje dom řwoy ná źiemii bez gruntu *WujNT Luc* 6/49; [A nie wezmá z ćiebie kámieniá ná węgiew/ ani orclá ná gráth *Leop Ier* 51/26 (*Linde*).]

grunt czego (7): Tedy Sálmánázár przyiechawřzy záložyl grunty kořćiolá Páńńkiego w Ieruzálem *BibRadz* 3.*Esdr* 6/20; *OrzRozm* B3v, E3; *BielKron* 289; *Basis autem dicitur*, Nogá áłbo fundáment grunt řłupu ktory ná źiemii řtoyi. *Mqcz* 60d; *BudBib* 3.*Esdr* 6/20; *CzechEp* 102.

Zwroty: »kopać grunt« [*szyk zmienny*] (3): A gdy miářtu kopano grunty/ náleżyono w zyemi Rożá *BielKron* 26v, 104, 321.

»grunt stawić« (1): *Fistucatio*, Tánowánię [!]/Róřtówánię gdzie z wiela olřzowych [...] palów w źiemię nábitych fundáment áłbo grunt řtáwyá *Mqcz* 128d.

»wywieřć (a. wywodzić) grunt, z gruntu« = *substruere Calep* [*szyk zmienny*] (2 : 1): A gdy wywiedli ná gorę grunty/ byřá wielka rádořć miedzy imi *BielKron* 111; iřz ten Nemrot [...] wywiodř wieżę z gruntu nád wyřřokořć y wielkořć gor *StrykKron* 11; *Calep* 1022a.

»grunt záložyc, zakłádać; grunt zakłádany« = *iacere fundamentum Mqcz, Cn; fundare Calag, Calep; ponere fundamentum Mqcz; substruere Calep* [*szyk zmienny*] (9 : 4; 1); *Leop* 3.*Reg* 7/10, 1.*Esdr* 6/3, *Luc* 14/29; Dźiękuiá Pánu iř záložyli grunty kořćielne. *BibRadz* 1.*Esdr* 2 arg, 2.*Par* 3/3, 3.*Esdr* 6/20; *BielKron* 111; *Mqcz* 161c, 309c; Iáko grunt zákládaia/ ták řwiát buduiemy *Prot* B3; *Calag* 259a; *Calep* 441b, 1022a; *LatHar* 368.

Szeregi: »fundament, (a, albo) grunt« [*szyk* 5 : 2] (7): *Palatio*, Grunt áłbo fundáment z palów ktory czyniá ná mieyřcách miękkich y zrzodłowátych/ á potym ná nich buduyá *Mqcz* 273b, 60d, 128d, 161c, 216a, 309c, 424a.

»podwaliny albo grunt« (1): mořezřli ty nadobnie á gładce róřdźierać podwáliny áłbo grunthy chářupy twey/ y zali řye thám niemurřá wřzytki káty domu twego rázem łámáć *OrzRozm* B3v.

W przen (7) : *Lodzia* ieřt pracza na morzu/ dom bez gruntu *BielŻyw* 137; *Leop Is* 28/16; *GórnDworz* Ee5v; opiřuiáć Ieruzálem ono niebieřkie przypomina mury ie^{go}/ o dwunařcie grunciech/ á te byřy imioná dwunařcie Apořtořów. *NiemObr* 36.

grunt czego (2): niedawno řie wylęgli *Trideifte*/ ktoryzy grunt tego domu borzác/ iáko řámi řie chlubiá/ Pána Chriřtuřá Syná Bożego zá práwego y wiecznego Bogá mieć niechcá. *KuczKat* a2, 120.

Zwrot: »záložyc grunt« (1): Wedle łáři Bożey ktora mi ieřt daná/ iáko mądry budowniczy záložylem grunt/ á drugi ná nim buduje *BibRadz* 1.*Cor* 3/10.

Przen (30) :

a) Budowle wraz z fundamentami (5) : gdy vpadną ránni w Egipcie/ á wielkość iego będzie poimána/ y grunty iego podwrocone będą. *BibRadz Ez 30/4, Ier 50/14*; iż cie nieprzyjaciele twoi okrażą [...] y rozniolą rowno z zyemią grunty twoie *RejPos 195*; a ktemu brony wyftawił z zatworámi/ y z nowu grunty domow náłzych budował. *BudBib Eccli 49/15*.

Fraza: »grunt [jest] założony« (1): Pan [...] Piękne Siońskie vmiłował brony: Ich grunt ná górách świętych záložony. *KochPs 130*.

b) O górach i skałach (3) : przefzli áż do grunthu iedney gory. *HistAl K7v*; Ty wielowładny góry niezmiżone W ich gruncie trzymałz *KochPs 93*; brzéżné w gruncie wzdrygáią lye lkały. *KochPieś 7*.

c) O ziemi: wnątrze ziemi, jej głębokie warstwy, też według ówczesnych pojęć jej podstawy (21) : Ziemia ták ieft napewnem gruncie vmocnioná przez lpráwę iego iż nigdy niemoże być wzruřsoná *RejPs 152*; *Leop 4.Esdr 16/12*; okazały się głębokości wod/ á odkryte lą grunty řwiátá ná fukánie tve o Pánie *BibRadz Ps 17/16*; *KuczbKat 20*; gniéw przeraźliwy Rozládzil žiemie/ y odkrył iey grunt leniwy. *KochPs 24, 23, 86*.

Zwrot: »grunt záložyc« [szyk zmienny] (2): *CzechRozm 36v*; ón rękámi řwémi Grunt ná morzu záložyl niewzruřzonéy žiemi. *KochPs 33*.

Wyrażenia: »fundamenty gruntow« (1): on záložyl fundámenty gruntow wřlytkiey žiemie *RejPs 140v*.

»grunt žiemie, žiemski« = *fundamenta terrae Vulg; gremium terrae Mącz* [szyk 11 : 2] (12 : 1): *RejPs 140v*; A też Pan widząc ich tákye chytre bunty/ Wzruřyl řpołu z nimi wřlytki zyemřkye grunty. *LubPs S5v, X5v*; *Leop 4.Esdr 16/15*; Słucháycie gory řádu Páńřkiego/ y wy mocne grunthy žiemie *BibRadz Mich 6/2, Ps 81/5, Prov 8/29, Is 24/18, 4.Esdr 15/23; Mącz 149d; CzechRozm 36v; KochPs 33; ZawJeft 10*.

Szereg: »grunt, (i) dno« [szyk 1 : 1] (2): *Mącz 149d*; Ziemia z gorámi zářiadłá ná dole/ Tu iey grunt y dno *KlonFlis B4v*.

d) Plaster miodu (1) : A iáko tá [pčořka] grunt cžyni y z wořku y z miodu/ Tákye też ty nie buduy řie ná řlábym lodu. *RejWiz 80v*.

3. Dno (11) : grund ónego Stawku będzie dobry/ Spól do niego wodá będzie řchodžilá *Strum P2, O4v, P2v; GostGosp 112*; Pan BOG Neptuná nieokroconego Pobudza z gruntow řwych wywroconego. *KlonFlis B3v*; Dał gárdło w wodźie nie dořtawřzy gruntu *KlonFlis C3*.

Szereg: »dno a grunt« (1): Solistimum, quod est soli, Co ku dnu á gruntowi náleży. *Mącz 400b*.

W przen (1) : A džiw/ že/ ná grunt piekielny/ nie zrućilř *GrabowSet Q3*.

Przen (3) :

Wyrażenie: »grunt serdeczny, serca« [o intensywnořci uczuć] (2 : 1): Imo a pectore vel do pectore, Z gruntu řerdecznego. *Mącz 166d*; W gruntách řerdecznych/ zátym chęć powřtánie *GrabowSet X2*; Cyprydy řynie/ [...] Oczóm řzkodliwy/ A řuřácy kořci/ Do gruntu řercá Stucznie przeniáiąc *GostCast 40*.

4. Tło (1) : Polawnikow zielonich, na czarnem gruncie. beřz liřtew 7 *WyprKr 111*.

5. To co najwáźniejsze, najistotniejsze, podstawowe, niezbęđne; záloženie; początek; warunek, gwarancja; cardo, columen, firmamentum, fundamentum Cn (145) : *SeklWyzn Gv; KromRozm I K3, K4*

[2 r.]; *MurzHist* H3; *MurzNT* 11; A tak prawo álbo zakon Páná Kryštułow/ [...] pewny/ nyeomylny/ dołkonáły/ wyeczny yeft: [...] Z tego gruntu yáko fy namnyey zemknyemy/ ná wyeczne zátráceny [...] vpáść mušímy *KromRozm II* b3; *LubPs* R2 marg; Ale iż Pozew wízelkiego Sądowego poštěpku ieft gruntem/ á ná łłuznym pozywaniu wiele zależy; zdáło fy zá rzecz potrzebná/ ábym [...] o pozwie nieco łzerzey przypisał *GroicPorz* p; A tak pod figurá tego tho Młodzyeńcá/ káždy lie z nas tak tułác/ á thák lie pytác powinien/ o powinności swoiey cnotliwey/ [...] A thu będyełz miał tylko kftáłt á wizerunk do tego/ á potym lie práwego gruntu s tych początkow po woli dopytaway. *RejWiz* A8; Czym lie więc młody rozum práwie zámieřzawa/ Gdy opuści práwy grunt á w płotki lie wdawa. *RejWiz* 6v, A8, 132v, 186v; *LeszczRzecz* A2v; *RejZwierz* 1v; Trzy tedy naofobliwřze rzeczy záwždy oni [*prorocy*] w zakonie vpátrowáli/ ktore zá grunt zákłádáli łobie. To ieft/ Náuke krotko ná dwu tablicách opifaná/ Obietnice y pogrozki/ y przymierze poiednánia *BibRadz I* 353v, *4; *GrzegRóżn* E4; tylefmy zá to cnoćie/ piękności/ obyczáiom/ białychgłow powinni: bo ná thym Poetá pořpolicie/ iáko ná gruncie wirřz řwoy řádzi. *GórnDworz* Bb7v, B2v; to ieft nawięřzř grunt á przyczyna ku wřzytkim złóřciam / á ku káždemu okrucieńřtwu/ iż ludzie nie poználi co ieft Bog y co ieft Syn iego *RejPos* 137v, 299 marg, 301v [2 r.]; *BiałKat* 323v; *BielSat* N3; *RejZwierz* 232; *WujJud* 12; *WujJudConf* 12; *CzechRozm* 19v, 91; *SkarJedn* 6; *CzechEp* 103 [2 r.]; *NiemObr* 67; To ieft grunt; inřzē rzeczy/ któřych řię chwytiá Ludźie prořci/ iáko dym/ wiátry roznařziá. *KochFr* 84; *BielSjem* 39; *ArtKanc* F19v; *Phil* H2; To tedy zá grunt niech będye: že [...] mieczem głowy bróńić trzebá. *OrzJan* 57; Początek iřtności ábo gruntu Chriřtułowego, wiáre zowie *WujNT* 757 marg, 1. *Tim* 6/19, *Hebr* 3/14; *SarnStat* 18.

W funkcji orzecznika bez łącznika (6): Grunt/ Páńka łáłká. *RejWiz* 187 marg [*idem*] Cc6; Vrzędnikowego wřzyřtkiego gořpodárřtwá grunt/ dobrze rolá vpráwiwřzy zářiac w łłuzny čás *GostGosp* 68; Nádzieia grunt *RybGęřli* Bv, C4v; Ale żyto grunt/ o tym řię wywiáduy *KlonFlis* E3.

grunt czego (72): *OpecŻyw* 9v; Wřzey mądrořci grunt ieft cirpliwořc. *BielŻyw* 85, 118, 145; *WróbŻółt* L6v; *SeklWyzn* c3v; *KromRozm I* K3 marg, N3v; Bo acz to wierzyć/ ieft gront wřzyřtkiego/ wřzakže trzeba na tem groncie co dobre⁸⁰ wybudować *MurzHist* H3; *KromRozm II* c4v, t, t3, t4, x4; *KromRozm III* A2, B2v, C2v, D7v, D8 (12); Mąż z żoná řá gruntem przyiácielřtwá po Małżeńřtwie. *GroicPorz* gg4v; *RejWiz* 11; *BibRadz I* 274; *OrzRozm* H3v; řłóżyli y záłóżyli Kredo grunt nářzey wiáry Krzeřciáńřkiey *BielKron* 139v; *Materia libri*, Grunt/ wátek xiąg około którey řie w nich rzecz plecie. *Mącz* 211b, 23c, 357b; bo bránie álbo dawániē/ nie řá grunty Króleřtwá Polřkiego/ ále řá przypadki iákiēř iego/ któře przychodzą y odchodzą *OrzQuin* E4v, E4v; ábyř iedno nas thám doprowádzić raczył/ gdyebychmy cie okiem w oko mogli ogládać Páná Bogá řwego. Abowiem to ieft práwy cel á práwy grunt tego nędznego pielgrzymowánia nářzego. *RejPos* 266, 293; *BiałKat* 83v [2 r.], 116, 318v; Iużechmy tho mieli zá grunt zbáwienia: wierząc duřze w niebo wřthápienie *Grzegřm* 16, 45; *KuczbKat* 9; *WujJudConf* 7v, 199; *RejPosWstaw* 42; *BiałKaz* G3; *KarnNap* B; co piřze *fol.* 154. mowiáć/ iż w řynie nie co inřzego ieft gruntem Bořtwá/ tylko oćiec. *CzechEp* 199, 138, 147, 219, 224, 340; *NiemObr* 36; Ale to grunt weřela práwego/ Kiedy człowiek řumnienia cáłego *KochPieř* 3; to ieft grunt nářzey Wolności/ że nas Krol nie pożywa/ áni do więźienia wřziáć może/ áż przekonáne práwem. *GórnRozm* C4, C4 marg; *KochWr* 21; *Catechumenus* – Gruntu řie vczáci wiznaniá wiari.

Calep 172a; *Phil* O2 [2 r.]; *KochFrag* 16; *WujNT Hebr* 6/1, 11/1; *SarnStat* 1265, 1308; *PowodPr* 29; *CiekPotr* 22; *KlonWor* 67.

grunt czego [= *polegający na czym*] (7): A ten koścoł ieft poftawion na groncie flowa Bożego *SeklKat* Q; *LubPs* bb3, ccv; *BibRadz* II 93a *marg*; ále więtfze rzeczy/ to ieft te/ ktore ku wyćwiczeniu/ y poftánowieniu páná ná gruncie cznoty należą/ mym zdániem íą w W. M. wftyki. *GórnDworz* Gg7v; *RejPos* 303; *kopay*/ Cny Chrześciáninie/ głąbokie grunty/ pokory y wzgárdy íámego íiebie. *SkarŻyw* 32.

grunt czemu (1): Prawo od Prawdy y też Spráwiedliwość zową: Prawdá gruntem oboygú Prawdá ieft y głową. *KlonWor* 66.

W połączeniu szeregowym (1): ták y taczem íam był/ to yeft íkáłą/ gruntem/ goípodarzem/ á głową koícyołą íwego/ tym też Pyotrá S. po íobyie myeć chćyał *KromRozm III* M4v.

W charakterystycznych połączeniach: *grunt Chrystusowy, dobry* (5), *mocny, niebieski, (nie)pewny* (4), *prawy* (5), *ubudowany, zbawienny* (2), *zdrowy, zły*; *grunt baczenia, bostwa, cnoty* (2), *ewangelijej, gospodarstwa, kościoła* (3), *ksiąg, mądrości, naprawy, nauki* (2), *odnowienia, Pisma świętego, pokory, pokuty, powinności, prawdy* (15), *przyjacielstwa, rozumu, rzeczypospolitej, sprawiedliwości* (4), *wesela, wiary* (13), *wolności* (3), *zbawienia* (4), *zdrowej myśli, żaloby*; *na gruncie postanowić* (2), *sadzić (zasadzony)* (4), *zakładać (założyć)* (2), *(z-,wy)budować* (5).

Zwrot: »grunt założyć, zakładać« = *agere a. ponere fundamentum, iacere fundamenta a. fundamina, locare fundamenta* Cn [szyk zmienny] (12 : 2): *KromRozm I* K3; *KromRozm III* M4; *BibRadz* 1. *Cor* 3/11; *RejPos* 293; *BiałKat* 83v; *WujJudConf* 199; *NiemObr* 33; *KochDz* 105; y owízemeś pilnie ízukał rády/ íákobyś przywiódl w íedność dwá wielkie narody/ Zycząc Litwie/ y Polfcze wiekiuítéy zgody. Ná co przodkowie twoi/ ácz grunt záłożyli/ Ale tobie twoię część przedíe zoftáwili. *KochProp* 14; Przetoż tym znácznieyíze poítępki w cnotách y nabożeńítwie vcżyniíł/ im lepíze grunty ná nie káždego dnia záłożyíł: y wítáwiczne ćwiczenie obroćić íię ná poły w przyrodzenie. *LatHar* 1, 2, 413; mieymy íię ku doíkonálości: nie znouu zákládáiąc gruntu pokuty [*non rursum iacientes fundamentum poenitentiae*] od vczynkow martwych *WujNT Hebr* 6/1; *CiekPotr* 22.

Szeregi: »filar a grunt« (1): Dla tegoż Páweł í. zowie tenże koścoł filarem á gruntem prawdy. *PowodPr* 29.

»fundament, (a, ani) grunt« [szyk 2 : 1] (3): Dżis [*w dzień zwiastowania*] téz ieft fundameⁿt/ grunt/ íj początek wftykich íwiąt *OpecŻyw* 9v; *RejPos* 293, 299.

»grunt a kamień węgielny« (1): A toć ieft on grunt á on kámień węgielny/ ná którym ieft ten prawdziwy koścoł íego fundowány *RejAp* 67.

»grunt a opoka« (1): aby wiaré y wftykę nádzyeie náízę raczył nam ták vgruntowác á poftánowić ná tym gruncie á ná tey opoce íwoiey *RejPos* 303.

»grunt i początek« (2): *OpecŻyw* 9v; gdyż oná [*wiara*] wftytkiéy Pokuty íáko y wftytkich pocziwých y pobożnych ípraw/ ktore czynimy/ gruntem y początkiem w nas ieft. *BiałKat* 376.

»skała i grunt« (1): gdzye też Pyotrá S. zowye íkáłą y gruntem powíífechnego koícyołą y práwey wyáry. *KromRozm III* Q.

»słup i (a) grunt« [szyk 11 : 1] (12): iż kołcyoł yeft vtfirdzenye álbo grunt y flup prawdy. *KromRozm I* N3v; *KromRozm II* t, t3, t4; *KromRozm III* A2, B2v, C2v, D7v, D8 (8).

6. *Pismo lub fakt, na który można się powołać; źródła, udokumentowanie, dowody; pewna wiedza* (39) : *KromRozm I* [P2]; A przedfyę y ten y on/ nye ná pewnym fyę gruncye fádzi/ ále ná człowyczym rozumye/ á podánye álbo wymyfl ludzki zá flowo boże przyymuye. *KromRozm II* q3v; Abowim [*wiara o Ś. Trójcy*] ftárfla yeft/ á nye z ludzkyey vftáwy/ ále z flowá bożego grunt ma. *KromRozm III* P2v; Wiele bym rzeczy mogł okazać/ kthore s Prává Bożego grunt máią *GroicPorz* i4; *KrowObr* 19, 78 [2 r.], Ss4; *OrzList* h3v; *OrzQuin* Fv; zá fwoy grunt niechayże nam to pokażą gdzye to *expresse* w piśmie ftoi *Deus de Deo. SarnUzn* Ev, C7v; bo wždy podobna mu fie rzecz nie widzi/ áby to takie powfzechnie mnimanie/ nie miało być ná iákim pewnym gruncie záfádzone. *GórnDworz* D4v; *RejPos* 261v; iáko to ieft płonna rzecz á gruntu żadnego nie ma/ gdy niektorzy Grekowie mowią: Láćinnicy od Grekow odftąpili. *SkarJedn* 201; *CzechEp* 328; Przechwała fię X. K. iż on náukę powfzechną/ z gruntu fwego/ iednoftáynego wyznánia/ po wftytki wieki kościoła powfzechnego prowadzi. *NiemObr* 122; Są też y pewni ludzie/ ktore od ściśle/ ále potrzebney/ porządney/ ftárodawney/ y grunty fwe w piśmie máiącey/ w tey rzeczy obowiaflki/ przywileie Kościoła powfzechnego wyięły. *LatHar* 126; twierząc zá pewne (bez gruntu żadnego) że fię tu omyłką ten poft wprowadził *WujNT* 504.

grunt czego (12): A to Aryani [...] z flowá Bożego y z Ewángeliey grunt błędu fwego myeli. *KromRozm I* M; *KromRozm II* a4 [2 r.], a4v; *KromRozm III* A4v, B7v; *Leop Iob* 19/28; *BibRadz* *5v; powiádał też ná kazaniu/ iż mu bog obiáwił przez fen woła fwoię/ á w tym pokládał grunt náuki fwoiey *BielKron* 202, 13v; *Aperire fontes Philosophiae, Zródłá á grunty Phylofophiey* utworzić. *Mącz* 278d; *SarnUzn* F7.

grunt czego [= *polegający na czym*] (4): tęc ia wiarą (namocznem gronczie piéma fwietego poftawioną) trzymam *SeklWyzn* g4v; *KromRozm III* G5v; *KrowObr* 102; *BielKron* 13v *marg.*

W charakterystycznych połączeniach: grunt mocny, pewny (5), *prawy* (2), *przezpieczny; grunt błędu, filozofiej, intencyjej, kościoła* (3), *nauki, obietnice, słowa (bożego)* (2), *wiary* (3); *na gruncie postawiony, (za)sadzić (się) (zasadzony)* (6), *zbudować się*.

Szereg: »grunt a (i) fundament« [szyk 4 : 1] (5): *LubPs* V3 *marg*; *SarnUzn* F7; *RejPos* 301v; Boleści Pánnny naświętlzey piętnáście fię też położyło: [...] Káżdá z nich ma fwoie fundámenty y grunty w piśmie S. *LatHar* 493, 199.

7. *Trwałość, niewzruszoność, pewność, bezpieczeństwo; firmamentum* *Mącz* [*w większości przykładów znaczenie to wyodrębnia się tylko przez połączenia kontekstowe z odpowiednimi wyrazami*] (36) : iż ápoftolflka ftolicá/ to yeft Rzymflka/ vftáwyoná yeft od bogá pewnym á nyeporufloným grunthem álbo vtwirdzenim *KromRozm III* P4; Niefprawiedliwy zginie/ iáko obłok dzdzowy/ Ale fpráwiedliwego/ grunt mocny gotowy. *BielKom* B7; Tyś wflýtek grunt wftytek ráttunk wflýtkim mym zbáwieniem. *LubPs* D4v, D4v *marg*, R2 *marg* [2 r.]; *BibRadz* 2. *Tim* 2/19; Libufá poftánowiwfzy rzecz pofpolithą y z fwoim małżonkiem ná dobrym gruncie/ mieyfca fkárbow wielkich [...] vkázála *BielKron* 319; *Murus per translationem dicitur, Moc/ Grunt/ Pewność/ Stałość. Mącz* 238b; *RejAp* 64v; *RejPos* 334; A iż to mowiąc X. K. gruntu przedsię nie ma: co y zftád znáć/ iż gdy go z iedney ftrony co

poprze: wnet fię ná drugą obroci *CzechEp* 110, 113; Nie dufay temu/ kto gładkość miłuię/ Bo ten ná flábym gruncie fye buduię *KochPieś* 17; *ArtKanc* K6v; *ZawJeft* 31; *GórnTroas* 8; *WujNT* 2.*Tim* 2/19.

grunt czego (8): *PatKaz I* 15; Toć węzeł że iá wierzyć niemogę/ Bom do grontu łaski Boży odpádl *MurzHist* F2v; *Mącz* 128b; iż tá Ewányelia s. o tym tho przyfciu Páná á Zbáwicielá náfzego/ ofobliwy grunt wiáry mocney w nas wzbudza/ iżbychmy fię nie obrażáli/ [...] ná tym ták pokornym á vniżonym przyfciu Páná tego. *RejPos* 1, 1, 302; *BielSat* G2; *SkarJedn* 22.

W charakterystycznych połączeniach: grunt boży (2), *dobry* (2), *mocny* (8), *(nie)pewny* (4), *nieporuszony*, *słab(iuchn)y* (4), *święty*, *zły*; *grunt łaski* (2), *rzeczypospolitej*, *urody*, *wiary* (3); *na gruncie budować się (zbudowany)*(2), *postanowić (postanowiony)* (2), *stać*, *(za)sadzon(y)* (3).

Zwrot: »założyć, zakładać grunt« [szyk zmienny] (3 : 1): *LubPs* R2; Aleć wielkość złošników rozmnażáiąca fię nie przydźie ku pożytkowi [...] áni záłoży mocnego gruntu [*nec stabile firmamentum collocabit Vulg.*] *BibRadz Sap* 4/3; *RejPos* 313; *WujJudConf* 260.

Szeregi: »filar i grunt« (1): niewiem czemu ták zemgloną moc y siłę Kościołowi Bogá żywego oštáwuiećie/ ktory filarem y mocnym gruntem Páweł święty zowie. *WujJud* 32.

»grunt a fundament« [szyk 3 : 2] (5): przeklynanye mathczyno uykorzeny fundamenth a grunth łasky bozey, ale ktho mouy yá bycz grzełzná [...] przeklyna {a} od takyego bądźye uykorzenyona łaska boza *PatKaz I* 15; *RejAp* 105v; *RejPos* 190, 190v, 313.

»grunt, (ani) opoka« [szyk 1 : 1] (2): Przypátruyże fię thu pilno [...] kogo małz słuchác/ á kto ieft gruntem/ opoką/ á tym kámieniem twoim *RejPos* 301v, 301.

8. Miejsce, z którego coś powstaje (3) :

grunt czego (2): iáko pímo ten członek [*serce*] záleca/ okázuiąc go być gruntem myfli/ rády/ rozumu/ pámięci/ y żywotá człowieczego. *GrzegŚm* 30; Gdzie ná škále Smokorodney mátká Polfkich grodow/ Grunt Sármatfkich narodow. *KlonŻal* B4v.

Szereg: »grunt a początek« (1): Czemu włofi albo fierłć v inšzych zwierząt tilko z famey škory wyrałtaią, gdyż v człowieka z mięfa prawie przez škore wychodzą. (–) Bowięm v człowieka wiele ieft takowey materiey, która też w mięfle ma grunt á początek. *GlabGad* A7v.

9. *Źródłostów* (2) : Y to mi fię też nie zle podoba/ kiedy štworzy łobie nowe słowo: ále ná Polfkim gruncie *GórnDworz* F6.

grunt czego (1): Derivatio verborum, Wywodzenie á wyciąganie z gruntu słów. *Mącz* 357a.

10. *Oryginał* (1) : Raczyęm tedy gréckie/ wedle żydowskiego grontu wykłádáł/ niłz wedle łácińskie⁸⁰ przełóżenia. *MurzNT* 166 marg.

11. *Wzorzec, symbol [czego]* (1) : O czworgu też to powiem/ iże ta liczba łama ieft grunt wólzelkiew doskonáley łtałofci/ gdyż wólzelka rzecz mocno łtoi kthora cztyrzy węgly ma. *KłosAlg* A2v.

12. Wyrażenia przyimkowe (260) :

»do gruntu« = *oznacza do maksimum (lub prawie) doprowadzony zasięę skutków czynności lub stanu: całkiem, do ostatka; bez śladu; w całej rozciągłości; skutecznie; dogłębnie; rzadziej: samą intensywność czynności lub stanu; radicitus Mącz, Calep; funditus Mącz [najczęściej przy czasownikach oznaczających czynność niszczenia w sensie konkretnym i abstrakcyjnym]* (97): *RejWiz* 71, 190; bitwę domá wielką zwiodłzy/ iednego dnia máło fye włythká ziemiá niewyśieklá do gruntu *OrzList* f; bo więc zle

s poftawy/ Dawać pewny rozładek/ á szącować sprawy. Dożrzy iedno do gruntu/ znajdziez co inego/ Niżli to coć fie zdáło/ s przypatrzenia twego. *RejZwierz* 67v; *BielKron* 259v; *Mącz* 140b, 345b; *RejZwierz* 19; cztery wsi do gruntu zatonęły *StryjKron* 26, 95, 492, 632; *Calep* 893b; wżyftko wywrocily, Skłvcily, zámiełzaly dziś złe obyczáie, Afz do gruntu. *CiekPotr* 19.

~ *Zwroty*: »do gruntu obalać« (1): Reguła píma świętego nie narufzona/ kthora do gruntu Sabelliuſza obala, *GrzegRóżn* M4v.

»do gruntu pobić, zbity« [szyk zmienny] (2 : 1): tám zbići od Thátar do gruntu. *BielKron* 360v, 343v; *StryjKron* 330.

»do gruntu popsować (a. zepsować)« (4): *GrzegRóżn* Ov; *SarnUzn* G8v; *KochPs* 133; w którym Czárt woiował/ wieczną chwałę Bożą do gruntu popfował. *ArtKanc* K18v.

»porazić (a. zrazić), porażon(y) do gruntu« [szyk zmienny] (4 : 6): zwiodł bitwę z Cefárzem/ y poráził go do gruntu *BielKron* 305, 168, 170v, 190, 199v, 321v (9); *HistHel* D.

»do gruntu potłuc« (2): mury około miáftá do gruntu potłukli. *BielKron* 121v, 40.

»do gruntu rozwalić« (1): ogniem miáfto fpalcie/ A ich mury do gruntu fámeo rozwalcie. *KochPs* 201.

»do gruntu skazić, skażony« [szyk zmienny] (2 : 2): czego Tátárowie wten čás niechali/ to fwoi do gruntu skázili *BielKron* 361, 123v, 146, 246v.

»spalić, zgorzeć (a. pogorzeć, a. wygorzeć), wypalony do gruntu« [szyk zmienny] (3 : 3 : 1): *LubPs* Y3; fpalície do gruntu miáfto [conbures igne civitatem] z onym wżytkim łupem *BibRadz Deut* 13/16; Przed tym niż Przeworłko do gruntu ták trzy látá było wygorzáło *OrzRozm* G2v; *BielKron* 419v; *KwiatOpis* C3v; *BielSpr* 38v; *StryjKron* 717.

»do gruntu upać« (2): Collabi ruina, Do gruntu vpáść. *Mącz* 180c; *BielSpr* 75.

»do gruntu wyglądzić« [szyk zmienny] (4): *LubPs* Kv; Ia do grunthu wyglądze z ziemie człowieká ktoregom ftworzył [Delebo hominem quem creavi a superficie terrae] *BibRadz Gen* 6/7; *BielKron* 45; Trzebá [...] ow obyczáy zá káżdym słowem przysięgáć/ do gruntu [e medio] wyglądzić. *ModrzBaz* 61v.

»do gruntu wygubić« (1): ále rod krolewki álbo inne przełożone do gruntu wygubi. *BielKron* 261v.

»do gruntu wykorzeni(a)ć, wykorzeniony« [szyk zmienny] (5 : 3): *LubPs* N5; *BielKron* 336v; Wízákož korzenia z ktorego odmłodzić fię moglá Míſza/ nie wykorzenił do gruntu *GrzegRóżn* F4; *Mącz* 189a; *RejPos* 200; iákoby namiętności ábo popędliwe chęci mogły być do gruntu [prorsus] z człowieká wykorzenione *ModrzBaz* 7v; *ArtKanc* P20v; *JanNKar* Cv.

»do gruntu wytracić (a. zatracić, a. stracić)« = *penitus concidere PolAnt* (7): Rácz Pánye tym złoſnikom fiedmyoráko płáćić/ Ktorzy chcyeli tve wyerne do gruntu wytráćić *LubPs* S3, K2, T5; *BibRadz Deut* 28/20; *BudBib Is* 2/18; *NiemObr* 166; *ArtKanc* P3v.

»do gruntu wywrocic, podwrocon« [szyk zmienny] (5 : 1): Sodomá do gruntu podwroconá. *BibRadz Gen* 19 arg; *BielKron* 45, 129v; *Mącz* 189a; ktoby odfłapił od Páná tego / [...] iż chce do gruntu wywrocic y mieyfce káždego/ y iego fámeo. *RejAp* 20v; *ArtKanc* K3v.

»do gruntu zaginać« (1): A ich potomftwo do gruntu záginie. *KochPs* 54.

»do gruntu zborzyć (a. poborzyć, a. rozborzyć), zborzony (a. poborzon)« [szyk zmienny] (15 : 3): *MurzHist* D; Y będzie [miasto] do gruntu poborzono *BibRadz Ios* 6/17, 10/1, 2. *Mach* 12/7; *BielKron*

52v, 61v, 102, 117v, 121 (10); iáko wiele dziwnych/ y chytrych nieprzyaóiół ma przeciwko łobie prawdá zbáwienna/ ktorzy [...] onę do gruntu zborzyć vsíuią. *CzechRozm* A3, 72, 164v; *Phil* O4.

»do gruntu zgromić« (1): Ták ono więkfsze woýłko do gruntu zgromili *StryjKron* 632.

»do gruntu zniszczyć, zniszczony« (5 : 2): *BibRadz* I 123d marg; *BielKron* 129v; *GrzegRóżn* E3; *KochOdpr* B3; *KochPieś* 47; *KochProp* 6; Powiédz tylko chorobę/ to wfszytko łtáránié/ Zniszczyć iá do gruntu/ mé/ o tym prácowánié. *GosłCast* 38. ~

»z gruntu« [*objáśnienie cf* »do gruntu«] = *funditus Mącz, Calag, Calep; radicitus, stirpitus Mącz, Calep; examussim Mącz; ab imo, ex imo Calag; medullitus Calep* (149): *HistAl* B8v, D5v; *LubPs* G4v; *OrzRozm* Ev; Ktora rzecz nietylko yż iełt zgruntu niepożyteczna/ ale też barzo łzkodliwa. *KwiatKsiąż* L; ktorych iá tego połtępku áni dołtatecznie łmiem ganić/ ani też z gruntu mogę chwálić. *KwiatKsiąż* Q, F4, Gv, H2v; *Mącz* 333b, 417a; *OrzQuin* C3v; ábowiem gdziekolwiek łie im trefi o tym piłáć/ ták piłzá/ iż ói łámi ktorzy łie onym rzemięłtem paráią/ znáią to iáłnie/ że oni z gruntu/ áż do naimnieiłzey rzeczy wfszytko rozumieli. *GórnDworz* Kk6v; *RejPos* 264v; *BielSat* Nv; *Calag* 46a; Nie trwóźmy łye/ chocia włzędźie Z gruntu ziemiá trząść łye bęđie *KochPs* 69; *BielSjem* 37; *KochPieś* 15; [Złoto] Wielkie Cefárftwá z gruntu odmieniło *KmitaPsal* A4; *Calep* 441a, 647b, 1007b; Poległe drzewo/ y rołkorzeniony Pień/ z gruntu vłechł *GrochKal* 21; té [*krzywdy*] máią byđż zá władzá ninieyłszych przywileiów/ z gruntu vłpokoioné/ zágáłzone [*sint sopita, autoritate praesentium penitus, et extincta JanStat* 855] *SarnStat* 1078, 369, 382; Przed tákim łpodwiednikiem [!] grzéchy łwé wyznawał/ Co z gruntu łercá ludzkie práwie rozeznował. *SiebRozmyśl* I; *KlonFlis* G2v.

~ *Zwroty*: »z gruntu obalić (się), obalony« [*szyk zmienny*] (5 : 1): *BielKron* 47; Toć by łię wiára náłzá z gruntu obálıłá *GrzegRóżn* Ov, F4, F4v, G; iż łie to łtác miáło pokiby rzecz ich połpolita łtála y miáłto ich nie było zburzone/ ktore iuż popułtołzone y zgruntu obáłone być wiemy *CzechRozm* 121.

»z gruntu (po-, ze)psować, zapsowany« [*szyk zmienny*] (5 : 1): kto ma pamieć zapłowaną prawie z gruntu/ włóž thego na węgle á trzymay głowę nad thym dymem *FalZioł* I 29c; *MiechGlab* 67; *Prot* Av; *HistHel* C3v, C4; Iá ludziom przelámuie ná wierzch Niebá płoty Zá ich zdrowie piekielne twierdze przelámuiać [*errata: z gruntu pñiáć*] *RybGęśli* A4.

»z gruntu poruszyć, poruszony« (1 : 1): Drógá ich wfszytká zácmioná/ Ziemiá z gruntu porułzoná. *KochPs* 124; *GórnTroas* 48.

»z gruntu skazić, (s)każony« (2 : 2): iefli miáłto z gruntu łkácić/ czyli ie ku połłufzeńłtwu Rzymłkiemu przywieść. *BielKron* 129v, 99v, 129v; które łifty przez Królá Kázimiérzá y wfszyłkę Ráđę z gruntu łá łkázoné [*omnimode fuerunt annullatae JanStat* 44]. *SarnStat* 378.

»z gruntu spalić« (1): náiecháli ná Folwárk Dawidá Stárołty Gartenłkiego/ ktory z gruntu łpáliłi *StryjKron* 320.

»z gruntu upaść (a. upadać), upadły« (6 : 1): *OrzList* hv; iákich nam Krolow Philozophow iełt teraz potrzebá/ ktorzy by żywot náłz z gruntu vpáđły/ dźwignęłi *OrzRozm* A2v, E4v, G2, G3; známienité miáłtá z gruntu vpadáią. *KochTarn* 77; *SkarKaz* 384a.

»z gruntu wykorzeni(a)ć (się), wykorzenion(y)« = *funditus delere, radicitus evertere a. extrahere a. tollere, stirpitus eradicare* (10 : 4): *HistAl* Cv, D3; *BielKron* 84; *Mącz* 258c, 345b, 417a, 462a; A

bogactwá ony y potomstwo ich/ wedle obietnic Pánfkich / z gruntu sie wšytko wykorzeniło *RejPos* 264v, 196, 197v, 240v, 264v; *ModrzBaz* 9; *KochPieś* 36.

»z gruntu vyplenić« (1): ktemu ferce šwe przykłonił/ By z gruntu vpor ich ták ná wšfem vyplenił. *LubPs* Ov.

»z gruntu wytracić« (4): Fáłefną powyieść wšfedy o mnye wypuścili/ Chcąc áby pámyátkę mą z gruntu wytráćili *LubPs* L3, V4, gg3, gg5.

»z gruntu wywrocić (się) (a. wywracać, a. podwrocić, a. przewrocić), wywrocon(y) (a. przewrocony)« = *a fundamentis proruere, funditus (sus)tollere, solo aequare Mącz; ad radicibus imis evertere Modrz* [szyk zmienny] (51 : 10): *BielKom* E6; Przez cyę šwe šprzećiwniki z gruntu wywrocymy *LubPs* Mv, F, R2v, T5v, dd6 marg; *RejWiz* 149v; Iešli każe z gruntu wywroćić/ wywrocą [dixerit: excidite, excidunt Vulg] *BibRadz* 3.Esdr 4/9, *Gen* 19/14, 25, *Iob* 28/9; *OrzRozm* B2v [2 r.]; tá moc y šlawá Rzimška znišćzáłá y z gruntu przewroconá po zmienionym šzcęšćiu *BielKron* 338, 57, 203, 298v, 324; *GrzegRóżn* E, F4v; Expugno, Zwalczę Sturmen [!] mocą á gwałtem dobywam y z gruntu wywracam. *Mącz* 330b, 303b, 345b, 362a [2 r.], 416a, 457c, d; *OrzQuin* I4, Rv [2 r.]; *RejPos* 175 [2 r.], 197v, 201, 262v, 280v; *RejZwierc* 56, 258, 260; *RejPosRozpr* c; *HistHel* C3v; *ModrzBaz* 81; *KochPs* 119; *StryjKron* 140, 309, 315, 320; *PudłFr* 41; *GórnRozm* D2v; *Calep* 255b; *GórnTroas* 48; *GrabowSet* A4; *KochFrag* 21; *OrzJan* 6, 8, 91, 103; Ktore bluznierstwo y od š. Hieronymá z gruntu wywroczone *WujNT* 5; *CiekPotr* 13; *SzarzRyt* A4.

»z gruntu (z)borzyć, zburzony« [szyk zmienny] (6 : 1): áby zwierzchnia władza [...] z gruntu zburzona byłá *OrzList* h2; *OrzRozm* D2v; *BielKron* 120v, 177v; *OrzQuin* I4, K4v; Excindo – Zgruntu burzę. *Calep* 383b.

»z gruntu zginąć« (4): *OrzList* i; niešćierpiá tey háńby ludzie/ by teź im z gruntu zginąć *OrzRozm* H3v; *OrzQuin* Aav; *StryjKron* 395.

»z gruntu (z)niszczyć (a. niszczyć), wyniszczony« (3 : 1): Tá Ewangelia z gruntu nišćczy papyeństwo y wšfytkye concilia. *KromRozm I* H4v; *RejWiz* 193; *KochPs* 122; ták iź wšyšteń narod wielkich Kniáziow Rezanfkich/ [...] z gruntu znišćczáł y zgináł. *StryjKron* 395.

Wyrażenie: »z gruntu wygładzony (a. zgładzony)« (3) : *GroicPorz* gg2v; Dla ktorego vporu ná tey woynie od Polakow práwie byli zgruntu wygładzeni *StryjKron* 340, 340. ~

»z gruntu« = *od początku, od podstaw* (11): murow y wieź mieyfkich dobrze poprąwił/ y drugie z gruntu podzyáłác dał. *BielKron* 88; košcioły w Rzymie iedny z gruntu drugie vpádłe wyštáwiáł *BielKron* 168, 101, 373, 376, 399v; *RejZwierc* 273v; Chcąc teź iákoby práwie/ przez to pińanie/ z gruntu wšáfnego y nie omylnego/ budowanie šwe otey rzeczy wyštáwić: [...] vpátruię to/ iź do tákich rzeczy potrzebá mi pierwey/ wšytkie *inpedimenta* [...] ná Stronę odrzućić *CzechEp* 103, 103; *GórnRozm* K3; Ten y Krákwfkie Licoeum przešlawne/ [...] Od Dźiádow šwoich z gruntu wywiedzíone/ Hoyną ręką šwá rátuie *GrochKal* 16.

»z gruntu« = *dobrze, pożytecznie* (3): *Pertractatas res habere*. Dobrze wyłóžone/ z gruntu wywiedzíone *Mącz* 462a; Bo takowe rády y zabiegánia rzeczom/ ktore sie to nie cźczo ábo cźáfem y pijáno/ á iákoby dolewáiac dzieiá/ rzadko z gruntu y droźnie prowadzone bywáią *PowodPr* 72; ręką šwá nie tknę sie niczego: Y nic z gruntu nie zácznę *GosłCast* 37.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (5) : Mymer¹ 30v; Fundamentum, grvnth, początek BartBydg 62; Solum, Dno/ grunt/ ziemiá. Mącz 400b; Terrenum, Dno/ grunt álbo poległóć ziemie. Mącz 451c, 140b [2 r.]; Calag 259a; Fundum – Grunt, dno. Calep 441a, 990b.*

Synonimy: 1. ziemia; a. plac, rola; b. dno, rola; 2. dno, fundament, osnowanie, podwalina; 3. calec, dno; 5., 7. fundament; 8. początek.

KW